

Jeffrey D. Sachs, Columbia Üniversitesi'nde Ekonomi Profesörü ve Yeryüzü Enstitüsü Direktörü'dür. Ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Binyıl Kalkınma Hedefleri konusunda Özel Danışmanıdır.

Prof. JEFFREY D. SACHS

Budist bir ekonominin büyümesi

Butan kendisine, herkesin sorması gereken soruyu soruyor; ekonomik modernleşme, kültürel sağlamlık ve sosyal refah ile nasıl birleştirilebilir? Butan'ın karşı karşıya olduğu ekonomik güçlük, gayri safi milli hâsıladaki (GSMH) büyüme değil, **gayri safi milli mutluluktaki (GSMM) büyüme.**

Eşsiz doğal güzellik, kültürel zenginlik ve esin kaynağı içe bakışın Himalayalar'daki krallığı Butan'dan yeni döndüm. Krallığın eşsizliği, şimdilerde bütün dünya için ilgi kaynağı olan bir dizi ekonomik ve sosyal soruyu beraberinde getiriyor.

Butan'ın engebeli coğrafyası, dirençli bir çiftçi ve çoban nüfusunun yetişmesine neden oldu ve tarihi Tibet ile yakından ilişkili güçlü bir Budist kültürü geliştirilmesine yardım etti. Tarımla geçinen toplulukların derin vadilere ve birkaç çobanın da yüksek dağlara yerleştiği ülkede nüfus gayet seyrek. Fransa kadar toprakta kabaca 700 bin kişi yaşıyor. Her bir vadi, içinde manastırlar ve tapınaklar bulunan, hepsi yüzyıllar öncesine tarihlenen ve gelişmiş bir mimari ile güzel sanatların ustalıklı birer birleşimi olan birer kale (dzong) ile korunuyor.

Butan'ın tarım ekonomisi ve keşişlere özgü yaşamı, zor bulunur bir dizi hükümdarın ülkeyi teknolojik modernleşmeye (yollar, enerji, modern sağlık hizmetleri ve eğitim), uluslararası ticarete (özellikle komşu ülke Hindistan ile) ve politik demokrasiye doğru götürmesinin başladığı son 10 yılların öncesinde, kendine yeten, yoksul ve tecrit edilmiş olmaya devam etti. Asıl inanılmaz olan, Butan'ın bu değişim sürecine olan yaklaşımındaki özen ve Budist düşünce tarzının bu özene nasıl rehberlik ettiği. Butan kendisine, herkesin sor-



ması gereken soruyu soruyor; ekonomik modernleşme, kültürel sağlamlık ve sosyal refah ile nasıl birleştirilebilir?

Butan'ın karşı karşıya olduğu ekonomik güçlük, gayri safi milli hâsıladaki (GSMH) büyüme değil, gayri safi milli mutluluktaki (GSMM) büyüme. Butan'a, GSMM'nin nasıl uygulandığını daha iyi anlamak üzere gittim. Bunun bir formülü yok ama güçlüğün ciddiyetine ve Butan'ın derin Budist düşünce geleneğine yakışan aktif ve önemli bir ulusal müzakere süreci bulunuyor. İşte hepimiz için esin kaynağı da burada yatıyor.

AMERİKAN TARZI AŞIRI TÜKETİCİLİK

Butan'ın GSMM'sinin bir kısmı, elbette ki temel ihtiyaçlar etrafında dönüyor. İyileştirilmiş sağlık hizmetleri, daha düşük anne ve çocuk ölümü oranı, eğitime daha fazla erişim ve özellikle elektrik, su ve kanalizasyon olmak üzere daha iyi bir altyapı. Temel ihtiyaçları gidermek üzere maddi gelişmelere yönelik bu odaklanma, Butan gibi görece düşük gelir seviyesi olan bir ülke için anlaşılabilir.

Ancak GSMM geniş tabanlı, yoksullara yönelik büyüme çabalarının çok ötesine geçer. Butan, ekonomik büyümenin çevresel olarak sürdürülebilir olma ile nasıl bütünleştirilebileceğini de soruyor. Bu soru, ülkenin geniş orman örtüsünü ve eşsiz biyolojik çeşitliliğini korumak için yoğun bir çaba harcayarak kısmen yanıtlandı.



Eşitlik geleneğini nasıl koruyacağını ve eşsiz kültürel mirasını nasıl geliştireceğini soruyor. Kentleşmenin ve küresel iletişimin mimlediği hızlı değişim çağında, 10 yıl öncesine dek televizyonu bulunmayan bir toplumun bireylerinin psikolojik dengelerini nasıl koruyabileceklerini soruyor.

Butan'a, Başbakan Jigme Thinley'nin 2010 Delhi Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde yaptığı ilham verici bir konuşmayı işittikten sonra geldim. Thinley, iki ikna edici noktaya değindi. İlki, buzulların geri çekilmesi ve toprak kaybı gibi, Butan'dan Hindistan'a yaptığı uçak yolculuğu sırasında gözlemleyebildiği çevresel yıkım ile ilgili idi. İkincisi, birey ve mutluluğun anlamı ile… Thinley gayet basit ifade etti: Her birimiz ölümlü ve kırılgan fiziksel varlıklarız. Psikolojik refahımızı alt üst etmeden (fast food, TV reklamları, büyük otomobiller, yeni elektronik cihazlar ve moda gibi) ne kadar çok "zırva" ile içimizi doldurabiliriz?

Dünyanın en yoksul ülkeleri için, bu gibi sorular en acil olanlar değil. Onların en büyük ve en zorlayıcı güçlükleri, vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılamak. Ancak giderek sayıları artan ülkeler için, Thinley'nin nihai refah kaynakları hakkındaki sözleri yalnızca yerinde değil, acil de.

Amerikan tarzı aşırı tüketiciliğin sosyal ilişkilerin dengesini nasıl bozabildiğini ve saldırganlığa, yalnızlığa, açgözlülüğe ve tükenme noktasına gelene kadar çalışmaya yol açtığını herkes biliyor. Daha az farkına varılan belki de Amerika Birleşik Devletleri'nde bu eğilimlerin son 10 yıllarda nasıl hız kazandığı. Bu, diğer nedenlerin yanında, giderek artan ve artık durmak bilmeyen reklam ve halka ilişkiler saldırısının bir sonucu olabilir.

BUTAN'IN MUTLULUĞA YOLCULUĞU

Her yerde yanıtlanması gereken soru, bir ekonomiye sürdürülebilir mutluluk üretme (maddi refah ile insan sağlığının, çevrenin korunmasının, psikolojik ve kültürel dayanıklılığın birleştirilmesi) konusunda nasıl rehberlik edileceği.

Butan'da pek çok şey yolunda gidiyor. Hindistan'a temiz, akarsu hidroenerjisi ihraç edebilecek. Böylece sürdürülebilir ve eğitim, sağlık hizmetleri ve altyapıyı finanse etmek üzere hükümetin kasasını doldurabilecek bir şekilde döviz kazanacak. Ülke ayrıca, büyümenin faydalarının, bölgeye ve gelir düzeyine bakılmaksızın nüfusun her kesimine ulaşmasını sağlamayı da hedefliyor.

Ciddi tehlikeler de var. Küresel iklim değişikliği Butan'ın ekolojisini ve ekonomisini tehdit ediyor. McKinsey'nin ve diğer özel danışmanlık firmalarının özensiz ve pahalı tavsiyesi, Butan'ın daha zayıf bir turist bölgesine dönüşmesine yol açabilir. GSMM arayışının, ülkeyi bu gibi ayartmalardan uzaklaştırmaya yardım etmesini ummalıyız.

Butan için kilit unsur, GSMM arayışını yapılacaklar listesinin basit bir maddesi olarak değil, sürekli olarak görmesidir. Butan'ın Budist geleneği, mutluluğun mal ve hizmetlere bağlı olduğunu değil, ciddi bir içe bakışın ve diğerlerine yönelik şefkatin bir sonucu olduğunu anlatıyor.

Butan, böyle bir ciddi yolculuğa kalkıştı. Dünya ekonomilerinin geri kalanı da aynısını yapmalıdır.

Telif Hakkı: Project Syndicate, 2010.
www.project-syndicate.org

Butan, kentleşmenin ve **küresel iletişimin mimlediği hızlı değişim çağında,** 10 yıl öncesine dek televizyonu bulunmayan bir toplumun bireylerinin psikolojik dengelerini nasıl koruyabileceklerini soruyor.